

Ümummilli lider Heydər Əliyevin ədəbiyyat strategiyası və müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının qarşısında duran vəzifələr

Tayyar SALAMOĞLU,
professor

Ümummilli liderimiz H.Əliyev istər sovet dövründə Azərbaycanda rəhbər vəzifələrdə çalışdığı vaxtlarda, istər respublikaya rəhbərlik etdiyi zamanlarda, istərsə də müstəqil dövlətimizin başçısı olaraq xüsusi diqqət yetirdiyi, onun üçün prioritet olan sahələrdən biri də mədəniyyət idi. Ümummilli lider milli tərəqqini mədəni inkişafdan ayırı təsəvvür etmir, mədəni inkişafı milli varlığın irəliləyişinə doğru hərəkətdə əsas təkanverici amillərdən biri sayırdı. Bu nöqteyi-nəzərdən o, Azərbaycan xalqının ədəbi-bədii sənətlərinə müstəsna dərəcədə böyük dəyər verirdi.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqına böyük sevgisi, həm də onun milli ədəbiyyatımıza böyük sevgisindən qidalanırdı. O, ədəbiyyatımızı, şəxsən özünün və eyni zamanda xalqımızın qürur mənbəyi sayır. onun keçdiyi inkişaf yolunda milli varlığımızın və dövlətçiliyimizin tarixi mənzərəsindən dəqiq təsvirini görürdü. Azərbaycan yazıçılarının X qurultayındakı nitqində Ulu Öndər qürur hissi ilə deyirdi: "Xalqımızın tarixi çox zəngindir. Ancaq biz tariximizin qədim dövrlərini xatırlayarkən, yaxud onları cəmiyyətə, dünyaya daha geniş çatdırmaq istəyərkən, birinci növbədə və bəzən də yalnız mədəniyyətimizə, mədəniyyətə, ədəbiyyat xadimlərinin yaratdığı əsərlərə, tarixi məmarlıq abidələrimizə və böyük şairlərimizin, müfəkkirlərimizin yazdığı əsərlərə istinad edirik.

Biz Nizaminin, Xaqaninin, Nəsiminin, Füzulinin adlarını böyük iftixar hissi ilə çəkirik və onların əsərlərini oxuyaraq xalqımızın nə qədər dahi, müdrik və istedadlı xalq olduğunu bir daha dərk edirik. Eyni zamanda, dünya, başqa qarşısında bunlarla fəxr edirik, öyünürük. Öyünməyə də haqqımız var. Çünki bu böyük insanlar növbəti xalqımız, bütün bəşəriyyəti, başqa tarixini zənginləşdirən əsərlər yazmışlar" (1,196).

Ümummilli lider mənsub olduğu xalqın ədəbiyyatına qəlbən bağlı idi. Bu "bəğlilik" in psixoloji əsasını şərtləndirən əmil onunla müəyyən olursadı ki, o, xalqın ədəbiyyatını dorindən bilirdi, ədəbiyyatımızın keçdiyi tarixi inkişaf yolunu hər səhifəsində bilirdi. Azərbaycan ədəbiyyatını daim oxumaq, mütaləə etmək onun üçün ruhi-mənəvi ehtiyataca çevrilmədi. Ulu Öndər qürurla etiraf edirdi ki, onun mənbəvi təkamülündə ədəbiyyatımızın müstəsna rolu olmuşdur. O, ədəbiyyatın tərbivəvi imkanlarını ömür çəkər, insanın mənbəvi zənginləşməsinə onun roluna inanır. Azərbaycan ədəbiyyatının bu baxımdan gücünü xüsusi dəyərləndirir və bütün bunların təzkiyəsinə dəyər kimi Azərbaycan ədəbiyyatının və ümumiyyətlə, ədəbiyyatın özünü şəxsiyyət kimi formalaşdırmağına rolu nümunə götürür. Azərbaycan yazıçılarının X qurultayında özünü qurultay iştirakçılarında tutaraq

dövlətimizin başçısı deyirdi: "Birincisi, şəxsən mən ədəbiyyatı çox sevən adamam və gənc vaxtlarımdan, hətta uşaqlıqdan, məktəbdə ilk ədəbiyyat nümunələrini oxuyandan ədəbiyyatı sevmişəm. Bu gün sizə deyə bilərəm ki, şəxsən mənəm bir insan kimi formalaşmağında, təhsilimdə, oxluğumda, mədəniyyətimdə ədəbiyyatın, mədəniyyətin çox böyük rolu olmuşdur... Yəni onlar mənə təsir edib, mən onlardan bəhrələnmişəm, mənəvi qida almışam, ədəbiyyata, mədəniyyətə daim bağlı olmuşam" (1,197).

Ümummilli liderin bu mülhazirələri onun ədəbiyyata bağlılığının tarixi köklərini açıq, onun böyük ədəbiyyat sevgisinin ruhi mənbələri ilə bizi tanış edir. Lakin bütün siyasi fəaliyyəti zamanlarında onun ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri ilə keçirdiyi çoxsaylı görüşlərdə və milli təatrdə tamaşa etdiyi əsərlərə bağlı təəssürlərini ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri ilə bölüşəndə irəliləyən mülhazirələr aydın göstərir ki, onun ədəbiyyata bağlılığı, ilk növbədə, fitratındakı nəhəngsiyyət ədəbiyyat duyumundan irəli gəlir. Bu cəhət onun istər ədəbiyyat haqqında ümumi-ləşdirici mülhazirələrində, istərsə də konkret əsəri ideya-estetik cəhətdən dəyərləndirmələrində aşkar görünən bir keyfiyyətdir. Ancaq burasını da xüsusi diqqət etməyə dəyər ki, (və bu bizim üçün olduqca xoş bir həldir ki) bu duyumu, bir qayda olaraq, ədəbiyyata ciddi intellektual münasibət müşayiət edir. Bu o deməkdir ki, ümummilli liderin ədəbiyyat baxışları sənətə təkcə estetik zövq mənbəyi kimi yanaşmaqla məhdudlaşmır.

Böyük horfli vətəndaş və siyasətçi olaraq o ədəbiyyata "sənət sənət üçündür" prizmasından yox, daha çox "sənət həyat üçündür" prizmasından baxır və qəbul edir. Onun bədii əsərin mütaləəsindən və yaxud tamaşasından aldığı estetik zövqün mayasında da bu həyatilik dayanır.

Məlumdur ki, XVIII əsr Avropasında, xüsusən maarifçi realistlərin ədəbiyyat revansı ədəbiyyatın ictimai həyatla əlaqəsini möhkəmləndirdi, ədəbiyyat sosial missiya ilə yükləndi, həyat insan və cəmiyyət, insan və mühit kontekstlərində idrak və inikas olunmağa başladı. XIX əsrin təncədi realistlərinin və romantiklərinin yaradıcılığında sosiallıq bədii ədəbiyyatın təbii kimi çıxış etdi. Bu əsliyə vətəndaşlıq düşüncəsinin formalaşdırılmasında ədəbiyyatın özünə qoyulan böyük missiya idi.

H.Əliyev ədəbiyyatın intellektuallıq tələb edənə və ədəbiyyata məhız bu nöqteyi-nəzərdən daha çox dəyər verəndə, heç şübhəsiz ki, "ictimai düşüncənin formalaşmasında ədəbiyyatın özünə qoyulan böyük missiya"ni nəzərdə tuturdu. Bu onun ədəbiyyat strategiyasının, ədəbiyyatı qiymətləndirmə prinsiplərinin əsasını, meyarını təşkil edirdi.

XVIII əsr Avropasında ədəbiyyatın sosiallaşmasına artan meylin Azərbaycan ədəbiyyatında ilk əks-sədası Mirzə Fətəli Axundzadənin yarıdıcılığı idi. Məhız M.F.Axundzadənin, Y.Qarayevin təbircio desək, səpdiyi toxumlar XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərində ciddi məhsul verməyə başladı və məhız bu dövrdə milli ədəbiyyatın sosial məzmunu, həyatla əlaqəsi möhkəmlənməyə başladı. Məhız bu dövrün ədəbiyyatı öz üzərinə milli ictimai düşüncəni formalaşdırmaq missiyasını götürdü. Demək lazımdır ki, milli ədəbiyyatımız özünə güldürdüyü bu missiyanı namusla yerinə yetirdi. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində yetişməkdə və formalaşmaqda olan kapitalist iqtisadi münasibətləri zəminində Azərbaycan xalqının millət kimi formalaşmasında bu mərhələnin ədəbiyyatının müstəsna rolu oldu.

Ümummilli lider ədəbiyyatla bağlı çıxışlarında klassik ədəbiyyatımıza həmişə böyük dəyər vermiş, milli tarixi varlığımızın təsdiqində, bir xalq və millət olaraq dünyada tanınmağımızda və qəbul

edilməyimizdə klassiklərimizin - Nizami, Xaqani, Nəsimi, Füzuli kimi dühalarını çox dəyərli rollarından ürək dolusu danışırdı. Bununla belə, ədəbiyyatla bağlı nitqlərini, sənət adamları ilə söhbətlərini təfəssilatlı şəkildə nəzərdən keçirdikdə onun XIX və XX əsrdə yaranan ədəbiyyatımıza xüsusi diqqət yetirəməsi, xüsusi dəyər verməsinə görürük. Bu diqqət, ilk növbədə, bu əsrlərin Azərbaycan xalqı üçün xüsusi tələklü bir zaman olması ilə bağlıdır. Məlumdur ki, məhız bu əsrlərdə Azərbaycan xalqı böyük çox dövlətləri içərisində öz tələyini müəyyənləşdirməyə çalışmış, tarixi tələyimizdə ağır iş qoyan ikiyü parçalanma ağrısını yaşamış, özünü bir millət və dövlət kimi təsdiq etmək zərurətini qarşısında qalmışdır.

H.Əliyev xalqımızın bir millət kimi özünüdərkində və təsdiqində, milli dövlətçilik uğrunda mübarizəsində bu dövrün ədəbiyyatının oynadığı müstəsna rolü görür, ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri qarşısında ki çıxışlarında bu rolu dönə-dönə vurğulayırdı. Bu, təkcə tarixi dövürün düzgün qiymətləndirilməsi, qədrənsizliyi nöqteyi-nəzərdən dila gətirilməsi mülhazirələri deyildir. H.Əliyev XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində milli ictimai şüurun formalaşması və dövlətçilik uğrunda mübarizənin dərslərini xatırladırdı, milli müstəqillik dövründə müstəqilliyimizin "dönməzliyi və əbədiyyəti" uğrunda mübarizədə bu dərsləri yaddan çıxarmamaq, bu təcrübədən istifadə zərurətini ömür çəkirdi. Ulu Öndər Azərbaycan ədəbiyyatının keçdiyi yolu milli yaddaşın tarixi yolu hesab edir, XIX əsr və XX əsrin əvvəllərini bu tarixi yaddaşın ən mühüm səhifələri kimi dəyərləndirirdi. O deyirdi: "Azərbaycan Asiya ilə Avropanın birlişdiyi, qovuşduğu bir ərazidə yerləşən, anma Avropaya daxil olan bir ölkədir. Ancaq Azərbaycan öz kökünə, dimi mənsubiyyətinə, ənənələrinə görə Şərqi aləminə, İslam, türk dünyasına daxil olubdur. Bu qəbildən olan xalqlar, millətlər içərisində Azərbaycan xalqı XIX-XX əsrlərdə öz milli köklərindən ayrılmaqarağ öz ədəbiyyatını, mədəniyyətini dünyanın inkişaf etmiş Qərbi mədəniyyəti, ədəbiyyatı ilə birləşdirə bilirdi" (1,203). "Bizim milli ədəbiyyatımızı, mədəniyyətimizi Qərbi mədəniyyəti, ədəbiyyatı ilə birləşdirən, onun sintezini yaradan insanlar" sırasında H.Əliyev Mirzə Fətəli Axundzadənin, S.Ə.Şirvaninin, N.Vəzirovun, H.Cavidin, M.Ə.Sabirin, C.Məmmədquluzadənin və başqalarının adlarını dərin bir məmnunluq hissi ilə çəkirdi. Əslində H.Əliyev müstəmləkə rejimləri şəraitində xalqımızın milli tarixi varlığını qoruyub saxlayaraq Qərbi dünyasında gedən mütərəqqi prosesləri mənim-səmsində bu sənət adamlarının gördüyü böyük işlərdən danışıq və bütün bu "işlər" in strateji məqsədlərə xidmət etdiyini, son nəticədə Azərbaycan xalqını milli istiqalətə qovuşdurmağa hesablandıığını görür və yüksək dəyərləndirirdi. Ümum-milli lider bu "yüksək dəyərləndirmə"də, ilk növbədə, irş-varislik əlaqəsini nəzərə alır və hesab edirdi ki, əgər bu gün biz "öz milli, mənbəvi ənənələrimiz əsasında, xalqımızın, həyatımızın xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq öz dövlətimizi qururuq"sa, qura biliriksə, deməli, bu proseslərdə tarixi ənənənin və heç şübhəsiz ki, ədəbi ənənənin də böyük payı vardır.

Ümummilli liderin ədəbiyyat strategiyasında ədəbi-tarixi yaddaşın bərpası və qorunması məsələsi mühüm yer tuturdu. O, çox yaxşı bilirdi ki, ədəbi-tarixi yaddaşın bərpası və qorunması mahiyyətcə milli tarixi yaddaşın qorunması və bərpası demək idi və strateji planda bizim özümü-zü dərkimizə, təsdiqimizə və milli tarixi keçmişimizi dünyaya tanımaq məqsədinə xidmət edirdi. Məhız bu məqsəddə o, Azərbaycan xalqının özünüdərkində əhəmiyyətli rolu olan sənətkarların yubileylərinin keçirilməsini vacib hesab edir və bu məsələdə əks mövqə tutanları təkzibedilməz dəlillər və məntiqə yerlərində

otuzdururdu: "Məhız bu fikirlərlə XIX əsrin və XX əsrin Azərbaycan ədəbiyyatı üçün nə qədər məhsuldar olduğunu bildirmək istəyirəm. Bu gün biz burada qurultay keçirərkən müasir ədəbiyyatımız haqqında danışırkən bu ədəbiyyatı yaradıcıları, bu ədəbiyyatı inkişaf etdirənləri daim hörmət, ehtiram, minnətdarlıq hissi ilə yad etməliyik. Ona görə də təsəddüf deyəm ki, biz Azərbaycanda yazıçıların, şairlərin yubileylərinin keçirilməsini böyük əhəmiyyətli bir hadisə hesab edirik... Əminəm ki, keçirilən hər bir yubiley bizim həyatımızda çox böyük yeni hissiyatlara doğurur, yeni qüvvələr meydana gətirir" (1, 204).

H.Əliyev XIX-XX əsrlər ədəbiyyatının doğurduğu "yeni hisslər"ə, "yeni qüvvələr"ə danışırkən nəyi nəzərdə tutur, milli düşüncəmizdə və cəmiyyətimizdə baş verən hansı proseslərə işarə edir? "Bu gün ədəbiyyatımız haqqında danışırkən biz bu dövrü çox yüksək qiymətləndirərkən "deyərək və bu fikrində israr edərkən ümummilli liderin qiymətləndirmə meyarının prinsiplərini nodun ibarət edir?

H.Əliyev ədəbiyyatla bağlı çıxış-larını analitik təhlilə colb etdikdə belə bir birmənalı qənaətə gələrkən mümkündür ki, onun XIX və XX əsrlər ədəbiyyatında ən çox dəyər verdiyi keyfiyyət müasirlikdir. Bu çıxışlardan aydın olur ki, XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində, eləcə də, sovet dövründə ədəbiyyatın milli müdafiə hərəkatının başında durması öz səciyyəvi etibarini bu gün də aktualdır və müstəqillik dövrünün ədəbiyyatını qarşısında bir vəzifə kimi durur. Sadəcə keçən iki əsrdə milli müstəqillik uğrunda mücadiləni XX əsrin sonlarında müstəqilliyimizin əbədiyyəti və dönməzliyi uğrunda mübarizə əvəz edir. Lakin bu əvəzəmə mahiyyəti qətiyyətlə dəyişir və H.Əliyev müstəqillik dövrünün milli ədəbiyyat strategiyasını müəyyənləşdirərkən sənət adamlarının qarşısına belə bir vəzifə qoyur: "Bu sahədə də sizin dəstəyinizə, köməyinizə ehtiyacımız var. Mədəniyyət, ədəbiyyat gərək daim dövlətə bir yerdə olsun... Siz tam sərbəstsiniz, azadsınız və sərbəstlik, azadlıq şəraitində na cür istəyirsiniz, o cür də yazın. Hansı mövzunu götürürsünüz, götürün, sizin öz işinizdir. Dövlət bu işlərə qarşmayacaqdır. Mən bunu sizə tam qətiyyətlə deyirəm.

Ancaq hesab edərkən ki, bir məsələdə siz daha da yaxından iştirak etməlisiniz, bu məsələ də Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpə olunması, Azərbaycanın qüdrətli ordusunu yaradılması, Azərbaycan vətəndaşlarının hərbi vətənpərvərlik, ümumiyyətlə, vətənpərvərlik ruhunda tərbivəndirilməsi, Azərbaycan gənclərinin hərbi vətənpərvərlik ruhunda tərbivəsinin möhkəmləndirilməsi. Bu, çox vacibdir, çox lazımdır" (1,216).

H.Əliyev milli ictimai şüurun formalaşmasında, milli vətəndaşlıq düşüncəsinin inkişaf etdirilməsində, milli birlik və dövlətçilik, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi uğrunda mübarizədə ədəbiyyatın özünə düşən funksiyalarının XIX və XX əsrlər ədəbiyyatında çox dəyərli ənənələrinin olmasından danışıq və müstəqillik dövrünün sənətkarlarını bu ənənələri bəy-rənməyə, onlardan novatorcasına bəhrələnməyə səsləyirdi. O, ədəbiyyatımızın bu istiqamətə köklənməsinin yaranmış tarixi şəraitin tələblərindən irəli gəldiyini, yalnız tarixi şəraitin doğurduğu bu missiyanı loyafətə yerinə yetirməklə müstəqilliyimizin "əbədiyyəti və dönməzliyi"ni təmin etmək və bələdiyyəni vurğulayırdı. H.Əliyev deyirdi: "Bilirsiniz, bizim ədəbiyyatımızın xalqımıza etdiyi ən böyük xidmət ondan ibarətdir ki, şairlərimiz, yazıçılarımız öz əsərləri ilə Azərbaycanla, xalqımızla, millətimizlə daim milli hissiyatlara oymatmağa çalışmışdır. Milli özünüdərk, milli oyanış, dirçəliş prosesi xalqımıza birinci növbədə ədəbiyyatdan keçir" (1,216).

(Davamı 6-cı səhifədə)

Ümummilli lider Heydər Əliyevin ədəbiyyat strategiyası və müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının qarşısında duran vəzifələr

(Əvvəli 4-cü səhifədə)

Ulu Öndərin şəxsiyyətinə və yaradıcılığına çox böyük dəyər verdiyi görkəmli sənətkarımız H.Cavidin 1915-ci ildə qələmə aldığı "Müharibə və ədəbiyyat" məqaləsində milli xarakterin formalaşmasında, millətin mübarizələr və münaqişələrlə dolu həyatda irəliləyən gədə bilməsində, müvəffəqiyyət qazanmasında fəlsəfə və ədəbiyyatın roluna xüsusi dəyər verdiyi hamımızda yaxşı məlumdur. Bu məqalədə H.Cavid milli özünüdərk, milli özünüdərk problemini qaldırır və sübut edir ki, milli xarakter də, ictimai və fərdi düşüncəni də torbiyə etmək, istiqamətləndirmək lazımdır. O, dünyanın inkişaf etmiş xalqlarının həyatından nümunələr götürür, onların ictimai cəhətdən güclənəsində, hətta müharibələrdə belə qələbə çalməsində fəlsəfə və ədəbiyyatın böyük rol oynadığını göstərir. H.Cavidə görə, müharibədə yalnız ictimai və hərbi gücü olanlar deyil, həm də güclü nəzəriyyəyə, xüsusi həyat fəlsəfəsinə, ideoloji baxışlar sistemində malik olanlar qalib gəlir. XX əsrin əvvəllərində ictimai həyatımızın gerçəkliklərindən güc alaraq yaranan bu ədəbi-fəlsəfi baxış həmin əsrlərdə daha tam müasir sənələr və ümummilli liderin ədəbiyyat strategiyasında öz təfərrifatını aşığıdakı kimi tapır: "Azərbaycanın daim sülh şəraitində yaşaması üçün, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşaması üçün onun qüdrətli ordusu olmalıdır. Ordunun qüdrəti təkə silahda deyil, onun gücündə deyil. Ordunun əsas qüdrəti hər bir əsgərin mənaiviyətindədir, hər bir əsgərin xalqına, torpağına, vətəninə sədaqətindədir. Biz xalqımızda, gənclərimizdə, ordumuzda, hər yerdə bu sədaqət hissini yaratmalıyıq" (1,222).

H.Əliyev İkinci dünya müharibəsinin təmsilində ədəbiyyatın ictimai şüura təsir gücünü nümunə götürür, bədii sözün döyüş ordunun ruhunun qaldırılmasında no qədər böyük rol oynadığını diqqət çəkir. Böyük Vətən müharibəsində mərdliklə döyüşən və həlak olan azərbaycanlı döyüşçülərin bəzilərinin "öhdən sonra cəsbənd Səməd Vurğunun, Rusul Rzanın şeirlərinin çıxması"na dair faktları misal götürür və belə bir nəticə çıxır ki, "demək, şeir, şair sözü, yazıçı sözü hər şeydən təsirliyədir". O, üzünü müstəqillik dövrünün ədəbiyyat adamlarına tutur və deyir: "Ona görə də istərdim ki, bu sahəni siz də diqqətinizdə saxlayasınız" (1,222).

Ümummilli liderə yaxşı məlum idi ki, Azərbaycanda estetik düşüncə bir qayda olaraq ictimai düşüncəni qabaqlamışdır. Milli ictimai düşüncənin formalaşmasında milli estetik düşüncənin həlledici rol oynadığını da o hamıdan yaxşı bildirdi. H.Əliyev son noticədə Azərbaycan Milli Demokratik Respublikasının yaranması ilə noticə olaraq Azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşmasında XX əsrin əvvəllərində ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərinin, elm və fəlsəfi fikr düşüncələrinin həlledici rol oynadığını, milli ideoloqlar kimi üzərlərini düşüncə vəzifəni ixora qədər namusla yerinə yetirdiklərini xatırlayır.

Dövlətimizin başçısının sevincinə, ona ruh verən, ədəbiyyatın ictimai həyatımıza oynağıdı rola dair nəqib qonaqların gəlməyə sobob olan amillərdən biri də budur ki, milli ictimai düşüncə istiqamətində XX əsrin əvvəllərində formalaşan onəsovet dövründə də, tam fərqli ictimai-siyasi sistemdə belə yaşamaq iqtidarını öhdən verməmişdi. H.Əliyev deyirdi: "Əsrin əvvəlində - 1910-cu, 1920-1930-cu illərdə bizim böyük şairlərimizin, yazıçılarımızın əsərləri, ancaq millilik, vətənpərvərlik, millətçilik hissələri ilə yazılmışdır.

Ancaq sonrakı dövrü mən ona görə xüsusi vurğulayıram ki, 1937-1938-ci illərdə bizim ədəbiyyatımızda böyük zərbə vuruldu. Hüseyin Cavid, Mikayıl Müşfiq, Əhməd Cavad, Çəmənözimin və

başqaları. Anar dedi ki, 27 şair və yazıçı 1937-1938-ci illərin qurbanları oldu. Ancaq mən ondan sonrakı ədəbiyyatı inkişaf etdirən yazıçılarımızı, şairlərimizi deyirəm. Onların əsərlərində milli hissiyyatlar həmişə olubdur" (1,217).

Ümummilli liderin geniş dünyagörüşü, milli ədəbi prosesin təkamül yoluna doğru bələddiyi onun milli ədəbiyyatın inkişaf yolunu tarixlik prinsipi əsasında qiymətləndirməsini şərtləndirir. Məhz tarixlik prinsipi ilə ədəbi prosesin hərəkətinə yanaşmaları ona sovet dövründəki ədəbiyyatımıza nihilist baxışları təkzib etməyə və doğru qonaqlara gəlməyə imkan verir. O, ədəbiyyat tariximizdə S.Rüstəmin də, S.Vurğunun da, R.Rzanın, S.Rohimovun da, Mir Cəlalın və b. yerini, xidmətlərini dəqiq təsvir edir, milli ictimai düşüncənin keçən əsrin əvvəllərindəki sağlamlıq əhəmiyyətlərini onların yaradıcılığında özünəməxsus şəkildə, töbi ki, tarixi şəraitin imkanları çərçivəsində yaşadıqlarını yüksək dəyərləndirir.

Məlumdur ki bədii irsi müstəqillik dövrünün ictimai düşüncəsində müxalif mövqelərə də yol açan, bədii fikr tariximizdə mövqeyinə kölgə salmaq can atlarını da olduğu sənətkarlarımızdan biri də S.Vurğundur. H.Əliyevin S.Vurğun irsinə verdiyi qiymət öz obyektivliyi və elmi dəyəri, milli məzmunu baxımında çəğdəş dövrün nihilistlərinə ön tutarı cəvabdır: "Səməd Vurğun öz dövrünün, zamanının mühitində, çərçivəsində yazıb-yaradıb və Azərbaycan xalqı qarşısında özəvsiz xidmətlər göstərirdi. Azərbaycan ədəbiyyatını, mədəniyyətini, dünya ədəbiyyatını zənginləşdirirdi... Səməd Vurğun şeiri Azərbaycan dilini zənginləşdirirdi, inkişaf etdirirdi. Bu da Səməd Vurğunun Azərbaycan xalqı qarşısında göstərdiyi böyük xidmətlərdən biridir. Səməd Vurğun şeirinin böyüklüyü, eyni zamanda, gözəlliyi ondan ibarət idi ki, onun hər kəlməsi, hər sötri hər bir azərbaycanlının qolbına çatırdı, onun beynini fəth edirdi, onu öz təsiri altına salırdı" (1,30-31).

H.Əliyevin qiymətləndirmələrini ən əsas dəyəri konkret tarixi şəraitdən çıxış edərək mülahizə yürütməsində, sənətkarın yaşayış fəaliyyəti göstərdiyi dövrü, mühiti, bu dövr və mühitlərin "çərçivələri"ni nəzərə alması idi. Məhz tarixlik prinsipi ona "sosrealizmin qəti normativləri" çərçivəsində - 30-40-cu illərdə yaşayıb-yaradan S.Rüstəm, R.Rza, Mir Cəlal, S.Rohimov və başqalarının yaradıcılığına obyektiv baxış ifadə etməyə imkan verirdi.

H.Əliyev B.Vahabzadəni, X.Rzani disident hesab edir və deyirdi: "Yaxşı ki, siz disident olmusunuz. Əgər disident olmasaydınız, Azərbaycan xalqında bu milli ruh, əhvali-ruhiyyəni qaldıra bilməzdiniz. Əgər Bextiyar Vahabzadə disident olmasaydı, Azərbaycan xalqının, gənclərinin şüuruna təsir edə bilməzdi. Əgər Xəlil Rza disident olmasaydı, onun əsərlərinin təsiri güclü olmazdı" (1,218-219). Maraqlı burasıdır ki, B.Vahabzadənin, X.Rzanın disidentliyi haqqında qonaqı ümummilli lideri 30-40-cu illərin ədəbiyyatı ilə bağlı bəddin notlara götürüb çıxarmır. Çünki H.Əliyev Mir Cəlalın və B.Vahabzadənin, S.Vurğunun və X.Rzanın fərqli tarixi şəraitlərdə fəaliyyət göstərdiyinin fərqi var və məsələlərə məhz bu prizmadan dəyər verir. Deməli ki, H.Əliyevin 30-40-cu illər və 50-ci illərin birinci yarısında yazıb-yaradan sənətkarların yaradıcılığına münasibəti bu mərhələnin ədəbiyyatına baxış üçün müstəqillik dövrünün ədəbiyyatşünaslığında metodoloji yanaşma prinsiplərini açarını verir və əslində bu dəyərləndirmələr bütöv bir elmi-nəzəri konsepsiya səciyyəsi daşıyır: "Bəli, biz Hüseyin Cavidin, Mikayıl Müşfiqin və bizim başqa görkəmli şəxslərin repressiya qurbanları olması haqqında on illərdi ki, böyük ürək ağrıyıb gəlmişdik. Onlar əlimizdən getdi. Əgər hamısı gətseydi, onda bizim bu ədəbiyyatımızı, elminizi, mədəniyyətimizi kim yaradacaqdı?"

İndi kim hesab edir ki, o vaxtlar görkəmli Səməd Vurğun da həbs edib öldürüydülər, Rusul Rzani, Süleyman Rüstəmi də öldürüydülər, onda deyirdilər ki, bunlar çəhrəman idi və biz oturmaq onları da on illərə əyləyəcəydik. Yəni də deyirdim, biz Allah şükür etməliyik ki, belə insanlar əgər dövrdə o xətərlərdə qurtara bilsələr, Səməd Vurğun, Rusul Rza, Süleyman Rüstəm və bizim o nəsilədən olan görkəmli başqa şairlərimiz olmasaydı, onlar yazıb yaratmasaydılar, o əsərlərimiz olmasaydı, indi bizim o dövr tariximizdə ədəbiyyatı, mədəniyyəti, ədəbiyyatı nədən ibarət olardı? Mən bizim ədəbiyyatımızı Səməd Vurğunsuz da, Rəsul Rzazadə da, Süleyman Rüstəmsiz də təsvir edə bilmərim" (1,308). Ulu Öndər bizim ədəbiyyatımızı nə üçün S.Vurğunsuz təsvir edə bilmirdi? H.Əliyevin S.Vurğun saxsiyyətini və poeziyasını iradında və dəyərləndirməsində bu sualın son dərcə aydın və məntiqli cavabını tapır. Onun dəyərləndirmələrinin əsas təzisləri aşağıdakılardır: "Səməd Vurğunun bütün əsərləri Vətəne məhəbbətlə, Azərbaycana, xalqımıza məhəbbətlə, milli əhəmiyyətlərə məhəbbətlə doludur. Səməd Vurğunun şəxsiyyətini ifadə edən əsərlərinin əsas mənası və məzmunu bax, budur. ...Səməd Vurğun bütün yaradıcılığında boyu öz xalqını azad etmək istəyirdi... Səməd Vurğun o vaxt bizim hamımız üçün nümunə - xalqına, millətinə, ölkəsinə, vətəninə sədaqətlikdə nümunə idi" (1,33-35).

Ulu Öndər bizim ədəbiyyatımızı nə üçün S.Rüstəmsiz təsvir edə bilmirdi? Məsələnin mahiyyət müstəvisinə çıxarılanda mən aydın olur ki, o, milli ictimai düşüncənin irəliləyən doğru hərəkəti, milli vətəndaşlıq düşüncəsinin formalaşdırılması baxımından S.Rüstəm şeirindəki tam sağlamlıq nüvəni görür və böyük sənətkarın yaradıcılığına məhz bu prizmadan dəyər verməyini şüurlu şəkildə qəti qərar verir: "Süleyman Rüstəmin şeirlərini, başqa əsərlərini oxuyarkən, dilyərkən insan hər dəfə heyran olur ki, bu insanda nə qədər yüksək şeir sənəti, dil zənginliyi vardır. Bunu hər adam edə bilməz və bu, hər adam məxsus deyildir. Süleyman Rüstəmin əsərlərini əla xətti vətənpərvərlik, vətəne, millətə, xalqımıza sədaqətdir".

H.Əliyevin ədəbiyyat konsepsiyasında ədəbiyyatın tarixi münasibətinə də müstəqillik dövrünün siyasi-elmi düşüncəsi ilə baxış əndədir. Ümummilli lider milli ictimai düşüncənin inkişafında sənətin tarixi mövzuya müraciətinin perspektivlərini diqqətlə şərh edir və bu məsələyə xüsusi diqqət ayırır. Bu diqqət, ilk növbədə, siyasi amillərə şərtlənir və Azərbaycan xalqının tarixinə bədxah, inkarçı, təhrifçi müvəqqətdən yanaşanları yerində tutmaq məqsədi daşıyır. Ümummilli lider deyir: "Biz tariximizi, keçmişimizi unutmalıyıq. Onuz da bizim tariximizi təhrif edənlər, düşmənlər çox olubdur. Biz içimizdən buna imkan verməməliyik... Biz tariximizi, millətimizi belə adamlardan qorumalıyıq" (1,310). Tariximizi, keçmişimizi unudulmaması ilə bağlı, tariximizi

bədxahların münasibətindən qorumağın zərurətini haqqında onun qəti mövqə ortaya qoymasının məntiqi nədən ibarət idi? Bu sözün fəlsəfi nədən ibarət idi? Ölkə başçısı tariximiz, keçmişimizin qorunmasında ədəbiyyat, ədəbiyyat və sənət adamlarının üzərinə düşən vəzifələrdən danışırdı. Ədəbiyyatımız tariximizə münasibətinin milli məzmunundan danışırdı və bu istiqamətdə ədəbiyyatın gerçəkləşməsi üçün gələcək funksiyalarını dilə gətirirdi. Bu gün heç kəsə şübhə doğurmur ki, "ədəbiyyatın tarixi xalqa öz etnokulturoloji kökləri üzərində dayanmaqda mədəni-ideoloji kömək göstərməlidir" (2,13). Fikrimizə, ədəbiyyat məhz bu funksiyası ilə antimilli rejimlə müqavimət hərəkətinin iştirakçısına çevrilir, xalqın tarixi varlığını, yaşayış əhəmiyyətlərini qoruyur, gələcək nəsillərə ötürülməsində ən mühim amil olur. Ona görə də "ədəbiyyatda etivah olunmuş tarix ən səmimi, ən humanist tarixdir" (N.Cəfərov) və deməli, ən düzgün, ən etibarlı tarixdir.

Bu nöqteyi-nəzərdən Ulu Öndər xalqımızın tarixini obyektiv şəkildə dəyərləndirməsində rol oynaya biləcək əsərlərə xüsusi maraq göstərir, onların müvafiqinə xüsusi həssaslıqla yanaşır. O, hesab edir ki, ədəbiyyat öz kütləvilik ilə və ictimai şüura təsir imkanları ilə müstəsna əhəmiyyət kəsb edir və tariximizdə dəyərlənməsində bu kütləvilik mühüm şərtlərdir. H.Əliyev düşünürdü ki, tariximizdən vaxtı ilə təhrif olunan və müstəqillik dövrünün tarixşünaslığında düzgün elmi həllini tapan çox mühüm məsələlərin tarix sahifələrindən ədəbiyyat sahifələrinə keçidi milli varlığımız haqqında həqiqətlərin xalqımıza daha asan, daha kütləvi və daha aydın şəkildə çatdırılmasına ciddi vəsilo ola bilər. Bu mənada o, ədəbiyyatın gücündən səmərəli şəkildə istifadəni tövsiyə edirdi. H.Əliyev üzünü söz-sənət xadimlərinə tutaraq deyirdi: "Tarixçilər, bizim salnaməçilər bunları düzgün yazmağa başlayırlar. Ancaq bilirsiniz, indi hər bir adam o tarix kitablarını oxumağa no imkan var, no vaxt. Bir də ki, biri oxuyur, o birisi oxuya bilmir. Bu baxımdan teatr, kino çox təsirli bir vasitədir. Tariximiz bu dövrü keçmişdə təhrif olunubdur" (1,147).

Vaxtı ilə Ə.Ə.Ə.Ə. "Uç mədəniyyət" əsərində yazırdı: "Bu şüurətdə teatr ümumtəvə ictimai amillərin ən əsaslı olanıdır, əlaqə, ortaq duyğuların gəlməsinə, yüksəlmə və birləşməsinə xidmət edərək, fikir və hiss birlirini saxlayır. İctimai və tarixi olayları mövzu seçən teatrlar isə, millət şüurunun doğmasında önəmli bir amil olurlar" (3,114). Böyük mədəfəkkirin birinci müstəqillik dövründə dilə gətirdiyi bu sözlər teatrın ictimai həyatda oynadığı rolu düzgün işıqlandırmaq barədir. Ümummilli liderin ikinci müstəqillik dövründə teatra olan marağını, teatrla bağlı mülahizələrinin sosial məzmununa işıq salır. Aydın olur ki, eynən Ə.Ə.Ə.Ə. kimi, ümummilli lider də teatra "millət şüurunun doğmasında önəmli bir amil" kimi yanaşır. Onun "Xalq şairi Səməd Vurğunun 90 ildir uyubileyinə həsr edilmiş gecə"dəki, "Fərhad və Şirin" (yeni quruluşda), İ.Əfəndiyevin "Hökmdar və qızı", B.Vahabzadənin "İlara gedir bu dünya?" əsərlərini təməllərinə baxdıqda sonra yaranan kollektivlə görüşlərindəki çıxışları bütün əyani sübutdur. Bu mənada "Hökmdar və qızı" təməllərinə baxdıqda, öz ölməz əsərləri ilə Azərbaycan xalqının tarixini ədəbiyyat dili ilə yazan sənət adamını görür və buna çox yüksək qiymətləndirir. Son illərində ədəbiyyatşünaslığında belə bir həqiqət özünə yer alır ki, "Azərbaycan xalqının ədəbiyyatda etivah olunmuş... ən səmimi, ən humanist tarixi"ni yazanlardan biri də görkəmli nəsir və dramaturq İ.Əfəndiyevdir" (4,218).

(Davamı 7-ci səhifədə)

Ümummillî lider Heydər Əliyevin ədəbiyyat strategiyası və müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının qarşısında duran vəzifələr

(Əvvəli 6-cı səhifədə)

Maraqlıdır ki, ədəbiyyatşünaslığın bu qonağı ümummillî liderin müstəqillik dövrünün ilk illərində söylədiyi mülahizələrinin güc alaraq meydana çıxmışdır. H.Əliyev o zaman bu istiqamətdəki qonağını aşağıdakı kimi ifadə etmişdir: "İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı başqa cəhətlərlə yanaşı, bir də ona görə əhəmiyyətlidir ki, o öz əsərlərində həm Azərbaycan xalqının tarixinin çox mühüm səhifələrini ədəbiyyat, teatr vəsitosilə bu günkü nosillərə çatdırırdı, həm də öz əsərlərində müasir həyatımızın müsbət və mənfə cəhətlərini çox gözəl təsvir edirdi" (1,141).

H.Əliyev İ.Əfəndiyevin tariximizə müraciətlərini, birinci halda, tariximizi xalqa sevdirdiyi üçün, ikinci halda, ideoloji təsirlərin altında daim təhrif edilən tariximizi düzgün əks etdirdiyi üçün, üçüncü halda, bizi tariximizin ibrət dərslərindən nəticə çıxarmağa sövq etdiyi üçün təqdir edirdi. İ.Əfəndiyevin yaradıcılığında hərtərəfli bələdiyyə və eyni zamanda "Hökmdar və qızı" əsərinin tamaşasından aldığı zəngin təəssürat və qonaqlara söykənərək ümummillî lider məsələnin bu tərəfini belə qiymətləndirirdi: "Bu da ona görədir ki, birincisi - əsərin həsr olunduğu mövzu çox aktualdır, çox vacib bir mövzudur. Bu əsərlə İ.Əfəndiyev yeni bir xidmət edibdir, bizim tariximizin o dövrünü açıb xalqımıza göstəribdir. Bunlar indi aqıldır" (1,141). H.Əliyev ədəbiyyat və teatra xalqımızın tarixini xalqa çatdırmağın ən optimal yolunu görürdü. İ.Əfəndiyevin yaradıcılığında, "Hökmdar və qızı" tamaşasına xüsusi marağı da buradan irəli gəlirdi. Uzun illər içində yaşadığımız rejimin acı gerçəkliklərini dəqiq bilsən Ulu Öndər tariximizin "keçmişdə təhrif olunduğu"nu dəqiq götürür və bundan nəticə çıxarmağın vacibliyini irəli sürür, tariximizin düzgün öyrənilməsi istiqamətində əməli fəaliyyətimizi sürətləndirməyin vacibliyini fikrini önə çəkirdi. H.Əliyev tamamilə doğru düşündü ki, tariximiz haqqında həqiqətlərin, müstəqillik dövrünün tarixi araşdırmalarında özünə yer almış həqiqətlərin xalqa, millətə çatdırılmasının ən effektiv və ən sürətli yolu ədəbiyyat və mədəniyyət sahəsidir. O, bu işdə kinonun, teatrın və ədəbiyyatın gücünü dəqiq təsəvvür edir və buna görə də özünü ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərinə tuturdu: "Ona görə də indi heç kəsi günahlandırmaq lazım deyil. Amma, eyni zamanda, bütün vəsitələrə, o cümlədən mədəniyyət, ədəbiyyat, teatr vəsitosilə indi həqiqəti xalqa bildirmək lazımdır. Həqiqətin xalqa belə

çatdırılması daha təsirlidir, xalq bunu qavraya bilər" (1,142).

Ulu Öndərə yaxşı məlum idi ki, "dindən sonra bir millətin oxlağı görüşləri üzərinə təsir edəcək" ən önəmli amil "o millətin sahib olduğu ədəbiyyatla fəlsəfə əsərləridir" (3,71). Buna görə də H.Əliyev "Hökmdar və qızı"na, eləcə də ədəbiyyatımızın bu tipli nümunələrinə ancaq tarixin "ədəbiyyat dili" ilə ifadəsi kimi baxmırdı. O "Hökmdar və qızı"na yüksək dəyər verəndə əsərin həsr olunduğu mövzunun və bu mövzuya verilən bədii həllin mənasızlıqdan çıxış edirdi.

Motulmurd ki, "Hökmdar və qızı" taleyüklü bir zamanın hadisələrindən - XVIII əsrin ikinci yarısından Azərbaycan xanlıqlarının taleyindən, Rusiya və İrən münaibəsitələrindən, Azərbaycan xanlıqlarının birlişib işğalçı güvvələrə qarşı birlikdə çıxmaq zərurətindən ortaya çıxdığı zamanda, lakin heç cürə birləşə bilməmələrindən, buna görə də Rus və İrən imperiyaları tərəfindən asanlıqla udulmalarından bohs edən tarixi bir əsərdir. İ.Əfəndiyev bu əsərində milli bütövlük uğrunda mübarizədən, xanlıqların birləşməsi ideyasının bilməməsindən danışıq, onun psixoloji, ictimai-siyasi səbəblərini ortaya qoyur. Dramaturq sovet rejimindən qurtulmaq, müstəqilliyə qovuşmaq ərəfəsi və günlərində yazılmış bu əsərlə bizi düşünməyə, əldə etdiyimiz müstəqilliyi qorumaq üçün tarixən yol verdimiz səhvlərə yol verməməyə, milli ictimaiyyətə nümayiş etdirməyə səsləyir. Ulu Öndər "Hökmdar və qızı"nın əsas dəyərini sənətkarın yüksək sənət dili, maraqlı süjet və fabula əsasında gerçəkləşdirdiyi müəllif mövqeyində, sənətkarın estetik idealında axtarıb və axtarıqlarını çox dürüst ifadə edirdi: "Ancaq bu əsərin ikinci tərəfi də var. Bir var ki, bizim tariximizi aydınlaşdırır, amma ikinci tərəfi bundan da əhəmiyyətlidir. Xalqımız vətənpərvərlik yaradır, müstəqillik, milli azadlıq hissiyyətlərini beynələrə həkk edir, xalqımızı bu istiqamətdə torbiyələndirir və əsasən gəncləri torbiyələndirir. Bu baxımdan əsərin aktuallığı çox böyükdür. İndi hər bir adam bilsin ki, müstəqillik nədir və öz xalqının müstəqilliyini qorumaq adamların aqibəti necə olur" (1,143).

H.Əliyev müstəqilliyin əldə edilməsinin, "onun əbədiyyəti və dönməzliyi"nin ictimai osasını milli birlikdə görürdü. O, milli birliyin təminatçısı kimi milli ictimai şüurun formalaşmasından, milli vətəndaşlıq düşüncəsinin torbiyə edilməsinin zərurətindən danışıq və XVIII əsrin sonlarında Azərbaycan xanlarının böyük əksəriyyətinin osu öz tərəfinə çəkilməsinin, bütün gücü ilə yalnız öz hakimiyyətinin qayğı-

sına qalmasını, bu düşünce ilə də birləşməyin gerçəkləşə bilməməsinin, bütöv bir topluluq olaraq işğalçı güvvələrə qarşı çıxma bilməməyin səbəbini milli şüurun, vətəndaşlıq düşüncəsinin formalaşmamasında görürdü. Ulu Öndər "Hökmdar və qızı"nda gerçəkləşən müəllif ideyasına aşağıdakı kimi təfsir verirdi: "Əsərin bir mənası da bundan ibarətdir ki, xalqımızı elə o vaxt, keçmiş tarixi dövrlərdə də bədbəxt edən içindəki çəkişmələr olub. Bu həqiqətdir ki, xanlar o vaxtlar bir-biri ilə çəkişməsəydilər, ədəvət aparmasəydilər, bəli, iddia da olmasəydilər, biri o birisinə hərmət edib hamısı birləşsəydilər, buna nail ola bilərdilər... Ancaq bunlar bir yerdə olsəydilər, yığışib hamısı desəydilər ki, gəlin bir nəfəri seçək və ona da itaət edək, əlbəttə ki, bu faciələrdən bəlkə də xilas olmaq mümkün olardı... Ona görə də bizim xalqımız, millətimizi birləşdirmək üçün, bu çəkişmələrə son qoymaq üçün də bu əsər çox ibrətamizdir" (1,143).

Ulu Öndər "Hökmdar və qızı" tamaşasında hadisələrin inkişaf xəttini həyəcənla izləmişdi. Bu "həyəcən" tamaşa ilə bağlı təəssürlərini yaradıcı heyotlə bölüşəndə onu türk etmişdi. Həmin məqamda o, özü də bunu etiraf edirdi və "çox həyəcanlıyam" deyirdi.

Böyük həyat və siyasət yolu keçən Ulu Öndəri həyəcanlandıran nə idi? Tamaşa ilə bağlı təəssürləri bizi belə bir qonaqə götürür ki, əsərdəki tarixi-siyasi gerçəklər yaşadığımız dövrün hadisələrini bir kino lenti kimi onun gözllər qarşısında canlandırirdı. Ulu Öndər XVIII əsrin hadisələrini baxarkən yaxın illəri - 90-cü illərin əvvəllərini -1993-cü ilə qədərki hadisələri xatırlayırdı. Tarixdə və çağdaş zamanda baş verən hadisələrin tipoloji eyniliyini onun dərin bir sarsıntı yaşamasına və sarsıntılardan, həyəcədən doğan düşüncələrini yaradıcı kollektivlə bölüşməyə sövq edir. H.Əliyev elə gəlirdi ki, səhnədə göstərilən 80-ci illərin sonları, 90-cü illərin əvvəllərini hadisələridir, müəllif onları tarixə köçürüb, tarixin olayları kimi bizi təqdim edir. Ulu Öndər tamaşa ilə bağlı təəssürlərini həyəcanını aşağıdakı sözlərlə ifadə edirdi: "Elə sonrakı illəri - 1990, 1991 və 1992-ci illəri, 1993-cü ilin iyun ayını xatırlayın. Dörd il bundan önce Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi qaldı. Nə üçün? Çünki hakimiyyət uğrunda mübarizə gedirdi. Necə ki, o vaxtlar xanlar birləşə bilmirdilər ki, kim sağ olacaqdır, burada da o deddi ki, Azərbaycanda mən hakim olmalıyam, o birisi deddi ki, mən olmalıyam, bir başqası deddi ki, yox, mən olmalıyam. Hərənin əlində bir silahlı dostu, biri Gəncədən, biri Lənkərəndən, biri ordan, biri burdan qaldı, Azərbaycanda

vardı. dağıtdılar, vətəndaş müharibəsi getdi.

İndi dörd ildir ki, addım-addım, necə deyirlər, qarış-qarış yol gedirik ki, xalqımızı həmin vəziyyətdən çıxaraq. Bax, bunlara görə də mən hesab edirəm ki, bu əsər çox aktualdır".

Ümummillî liderin bu mülahizələri çox dərin ümumiləşdirici mahiyyətə daşıyır. O, milli birliyin formalaşmasında, dövlətçilik uğrunda mübarizənin sağlamlıya və dənədə "Hökmdar və qızı"nın gücünə inam ifadə etməklə, əslində böyük ədəbiyyatın cəmiyyət və millət həyatında oynaya biləcəyi taleyüklü rol vurğulayırdı.

***

Biz bəzən (bolkə də çox vaxt) ədəbiyyatın ictimai həyatə təsir imkanlarını lazımi qədər dəyərləndirmirik. Milli şüurun oyanmasında - təşəkkülündə və formalaşmasında ədəbiyyatın oynadığı rolə təsəvvür etmək bəzən bizə çətin olur. Ədəbi-mədəni fikir tariximizdə "Molla Nəsrəddin"-in və "Füyuzat"-ın, molla nəsrəddinçilərin və füyuzatçılərin müstəsna mövqeyini birmənalı qəbul edirik, lakin elə bil ki, qəbul etdiyimiz mahiyyətinin dərinliyini varmır. Çünki biz "Molla Nəsrəddin"-in və "Füyuzat"-ın, eləcə də bu tipli global ədəbi-mədəni hadisələrin yaradığı ənənələri davam etdirməyə maraqlı olmuruk. Bizim zamanımızda ədəbiyyatı daha çox estetik zövq hadisəsi kimi maraq doğurur, onun cəmiyyəti təşkil edəcək, formalaşdıracaq və irəli aparacaq gücünü deqiət emirik, ya da sadəcə olaraq onun beqlər bir gücünə inanmır. Ona görə də ədəbiyyatın bu gücünü işlək vəziyyətdə saxlayacaq, onu aktiv şəkildə cəmiyyətdə gücrək müxanizətlər haqqında düşünmürük.

Ümummillî Lider H.Əliyevin milli ictimai şüurun formalaşmasında ədəbiyyatın rolə haqqında, onun cəmiyyəti təşkil edəcək, formalaşdıracaq və irəli aparacaq gücü haqqında dərin mülahizələri bütöv, kamil bir ədəbiyyat strategiyası və hazırda da dövlətçiliyimizin siyasi xəttinin tərkib hissəsi kimi bizi ciddi şəkildə düşündürməli, əməli fəaliyyətimizin kredosuna çevrilməlidir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev və mədəniyyət. 3 cildə (II cild). Bakı, "Nurlar" Nəşriyyat-Politqrafiya Mərkəzi, 2008, 528 səh.
2. Cəfərov N. Seçilmiş əsərləri. Bəş cildə. İkinci cild. Bakı. Elm, 2007.
3. Ağoğlu Ə. Üç mədəniyyət. Bakı, 2017.
4. Salamoğlu T. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 2012.